

Siła przekonań – zastosowanie kodu operacyjnego w analizie polityki zagranicznej

Anna Umińska-Woroniecka

Uniwersytet Wrocławski

Artykuł podejmuje zagadnienie kodu operacyjnego w badaniach nad polityką zagraniczną, z perspektywy poziomu jednostkowego decydenta. Przedstawiono w nim konceptualizację kodu operacyjnego jako narzędzia analizy polityki zagranicznej, jego ewolucję i zastosowanie w badaniach procesu decyzyjnego. Ustalenie przekonań składających się na kod operacyjny przywódców politycznych, także dzięki implementacji programów komputerowych, może pozwolić na wyjaśnienie wyborów i decyzji podjętych przez jednostkę w procesie decyzyjnym w polityce zagranicznej. W artykule zawarto studium przypadku, w którym z zastosowaniem narzędzia kodu operacyjnego ustalono system przekonań premiera Wielkiej Brytanii Tony'ego Blaira determinujących jego decyzje podjęte w związku z wojną w Iraku w 2003 r.

Słowa kluczowe: Analiza polityki zagranicznej, jednostka, Alexander George, kod operacyjny, Tony Blair, wojna w Iraku.

Wprowadzenie

Analiza polityki zagranicznej ujmowana jako subdyscyplina stosunków międzynarodowych bądź wyodrębniony obszar badawczy koncentruje się na wyjaśnianiu polityki zagranicznej lub alternatywnie na procesach i zachowaniach w ramach tej polityki, nawiązując do teoretycznych założeń i twierdzeń na temat zachowań ludzkich¹. Innymi słowy znajduje się na przecięciu wiedzy teoretycznej o stosunkach międzynarodowych z praktyką międzynarodowego życia politycznego², przy uwzględnieniu twierdzeń na temat zachowań decydentów działających pojedynczo lub w grupie. Przyjmując, że analiza polityki zagranicznej pozostaje jednym z wariantów analizy decyzyjnej, to wyjaśnieniu (eksplanandum) będzie podlegać decyzja lub sekwencja

---

Anna Umińska-Woroniecka – doktor, Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Wrocławski.

¹ V. Hudson, *The history and evolution of foreign policy analysis*, w: S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne (red.), *Foreign Policy, Theories, Actors, Cases*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 14–25.

² B. Sajduk, *Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej*, w: K. Szczerski (red.), *Podmiotowość geopolityczna*, KSAP, Warszawa 2009, s. 59–86.

decyzji³, jej (ich) uwarunkowania, w tym subiektywne, mające wpływ na podjęty przez decydenta wybór⁴.

Analiza polityki zagranicznej może być prowadzona na jednym z trzech poziomów: systemu, państwa lub jednostki, co nawiązuje do koncepcji Kennetha Waltza poziomów analizy w stosunkach międzynarodowych⁵. Przyjęcie innych niż system poziomów analizy polityki zagranicznej: państwa oraz jednostki, wynika zasadniczo z różnic ontologicznych, a także epistemologicznych w postrzeganiu rzeczywistości środowiska międzynarodowego i polityki zagranicznej⁶. Pojawiają się również postulaty połączenia poziomów i prowadzenia analiz na więcej niż jednym poziomie, czego uzasadnieniem jest zapewnienie bogatszego opisu, zwiększającego możliwości wyjaśniające i predykcyjne⁷. Przykładem może być poliheurystyczna teoria procesu decyzyjnego w polityce zagranicznej (*poliheuristic theory of foreign policy decision making*)⁸, która wprowadza dwupoziomowy model analityczny, będący kombinacją dwóch ujęć w analizie polityki zagranicznej: jednostki i państwa. Jak wskazywał jej prekursor Alex Mintz, stanowi ona swoisty pomost pomiędzy poznaniem (wyrażonym zwłaszcza w podejściach psychologicznych) oraz racjonalnością (werbalizowaną przez podejście procesu decyzyjnego).

Podejście procesu decyzyjnego w definiowaniu polityki zagranicznej opiera się na założeniu, że polityka zagraniczna jest procesem, w którym na poszczególnych jego etapach biorą udział pojedynczo lub w grupie ludzie⁹. Mamy zatem do czynienia z sekwencją decyzji, które podejmowane są przez jednostki ludzkie na różnych etapach procesu formułowania i realizacji polityki zagranicznej¹⁰. Uczestniczące w nich

³ Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków 1998, s. 17.

⁴ R. Snyder, H.W. Bruck, B. Sapin, *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics*, Princeton University, Foreign Policy Project, seria 3, 1954, s. 72.

⁵ K. Waltz, *Man, the State, and War. Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 1959.

⁶ W. Carlsnaes, *Foreign policy*, w: W. Carlsnaes, T. Risse, B.A. Simmons (red.), *Handbook of International Relations*, Sage, New York 2013, s. 304.

⁷ J.D. Singer, *The level-of-analysis problem in international relations*, „World Politics” 1961, t. 14, nr 1, s. 91.

⁸ A. Mintz, *How do leaders make decisions?: A poliheuristic perspective, the poliheuristic theory of foreign policy decision making*, „The Journal of Conflict Resolution” 2004, t. 48, nr 1, 2004, s. 3–13; A. Mintz, G. Nehemia, *The poliheuristic theory of foreign policy decision making*, w: N. Geva, A. Mintz (red.), *Decision Making on War and Peace: The Cognitive-Rational Debate*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1997, s. 81 i n.

⁹ Autorzy podejścia decyzyjnego w polityce zagranicznej Richard Snyder, H.W. Bruck i Burton Sapin podjęli próbę wyjaśniania polityki zagranicznej, traktując państwa jako jednolite podmioty, których zasoby oraz „natura” mają koherentny charakter. Jednocześnie za centralną kategorię, pozwalającą na wyjaśnienie polityki zagranicznej jednorodnych państw, uznali proces decyzyjny, który jest uwarunkowany nie tylko przez działania innych (zewnętrznych wobec państwa) podmiotów (innych państw), ale w równym stopniu przez czynniki wewnętrzne np. organizację w ramach biurokratycznych struktur. Podejmując decyzje, decydenci kierują się całym katalogiem przesłanek, począwszy od funkcji i celów całego systemu decyzyjnego, przez przyjęte w organizacji normy i wartości, do cech osobowościowych. R. Snyder, H.W. Bruck, B. Sapin, op. cit., s. 15, 40 i n., 137.

¹⁰ W. Carlsnaes, op. cit., s. 309.

podmioty pełnią funkcje określonego organu państwa (głowy państwa, szefa rządu, ministra spraw zagranicznych, rządu, parlamentu), udział biorą również inne podmioty: grupy i jednostki zaangażowane w proces decyzyjny (doradcy, grupy interesu, partie polityczne)¹¹. Stąd, zdaniem Margaret Hermann, wynikają trzy poziomy w analizie procesu decyzyjnego w polityce zagranicznej: jednostki, grupy i koalicji¹².

Analiza na poziomie jednostkowym pozwala sięgnąć do twierdzeń na temat zachowań ludzkich i wielu uwarunkowań, które mają wpływ na te zachowania. W tym przypadku uwypuklenie sprawczego działania jednostki może stanowić centralny problem w analizie polityki zagranicznej. Pomimo eksponowanej w badaniach nad procesami decyzyjnymi racjonalności decydentów politycznych wpływ na ich decyzje będą miały niejednokrotnie czynniki emocjonalne, związane ze sferą psychologiczną. Wynika to ze sposobu postrzegania rzeczywistości przez decydenta, co może mieć związek zarówno z usytuowaniem w strukturze organizacyjnej państwa, jak i z doświadczeniem życiowym, cechami osobowościowymi, wreszcie stanem zdrowia¹³. Jak podnosi Agnieszka Bógdał-Brzezińska, procesy decyzyjne są uwarunkowane subiektywną percepcją rzeczywistości decydenta oraz jego emocjonalnością, a procesy myślowe, towarzyszące procesom decyzyjnym, nie są neutralne. „Każdej myśli towarzyszy emocja, toteż wymóg racjonalności nie jest możliwy do osiągnięcia”¹⁴. To stwierdzenie odpowiada hipotezie prowadzonych rozważań, system przekonań decydenta wpływa na podjęte przez niego wybory w sferze polityki zagranicznej. Dążenie jednostki do kształtowania rzeczywistości zgodnie z własnymi wyobrażeniami i przekonaniami, np. o rzeczywistości politycznej, swojej w niej roli, może nawet w państwach demokratycznych prowadzić do arbitralnie podejmowanych decyzji w polityce zagranicznej. Poznanie psychologicznych uwarunkowań napotyka liczne trudności, a narzędziem przydatnym do ich identyfikacji może okazać się kod operacyjny.

Celem artykułu będzie próba wykazania użyteczności narzędzia kodu operacyjnego, mającego zastosowanie w badaniach nad poznawczymi uwarunkowaniami decydenta w analizie polityki zagranicznej na jej mikro poziomie – jednostki. W pierwszej części przywołane zostanie podejście poznawcze w badaniach nad polityką zagraniczną, jego geneza, a także wybrane narzędzie i kategorie wykorzystywane w ramach tego podejścia. Artykuł będzie zawierał konceptualizację kodu operacyjnego Alexandra George’a oraz modyfikacje i rewizje tego narzędzia przy odwołaniu do wybranych opracowań podejmujących to zagadnienie. Pogłębiony wywód dotyczący zastosowania

¹¹ R. Stemplowski, *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 95.

¹² M. Hermann, *How decision units shape foreign policy: A theoretical framework*, „International Studies Review” 2001, t. 3, nr 2, s. 48.

¹³ J. Ciechański, *Teorie podejmowania decyzji w polityce zagranicznej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2006, nr 1, s. 28.

¹⁴ A. Bógdał-Brzezińska, *Jako monarcha i jako człowiek. Uwarunkowania personalne decyzji politycznych Józefa II Habsburga*, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2016, s. 20–21.

tego narzędzia w badaniach nad zachowaniami politycznymi decydentów, jak również uwagi na temat przeobrażeń w nim zachodzących, zdaniem autorki, trafnie zilustrują rozwój możliwości wykorzystania kodu operacyjnego, zwłaszcza dzięki implementacji programów komputerowych. Ich zastosowanie pozwala na wskazanie nie tylko zbioru przekonań, ale również jego potencjalnych zmian. Dodatkowo, w obliczu niewielkiej literatury w języku polskim podejmującej to zagadnienie, przywołanie genezy i sposobów zastosowania kodu operacyjnego w pracach badawczych wydaje się uzasadnione. Wskazane zostaną również metody pozwalające na ustalenie systemu przekonań stanowiących kod operacyjny decydenta. W ostatniej części zostanie ukazany przykład zastosowania narzędzia kodu operacyjnego w badaniach zachowań premiera Wielkiej Brytanii Tony'ego Blaira.

Podejście poznawcze w badaniach nad polityką zagraniczną

Próby zastosowania podejść poznawczych i psychologicznych w analizie zachowań jednostek w polityce zagranicznej nie są nowe¹⁵, jednak stale narażone na krytykę, która często wiąże się z argumentem redukcyjności twierdzeń albo z ograniczonymi poznawczymi możliwościami tego typu analizy¹⁶. Pomimo to podejmowane są wysiłki zmierzające do wyjaśnienia zachowań decydentów w polityce zagranicznej, nawet przy założeniu braku racjonalności ich działań¹⁷. Wymaga to sięgnięcia do narzędzi swoistych dla innych dyscyplin. Interdyscyplinarność w badaniach nad poziomem jednostki w polityce zagranicznej wynika z zastosowania w analizie polityki zagranicznej kategorii właściwych psychologii politycznej, w tym modeli osobowościowych, a także tych związanych ze studiami nad przywództwem.

Podwaliny podejścia poznawczego w analizie polityki zagranicznej położyła praca Margaret i Harolda Sproutów, którzy zaproponowali wyodrębnienie dwóch płaszczyzn, na jakich funkcjonuje decydent (jednostka ludzka bądź grupa) i w których podejmowane są decyzje w polityce zagranicznej¹⁸. Ich zdaniem, decydent poza tzw. środowiskiem

---

¹⁵ Do grona badaczy próbujących ustalić, w jaki sposób w różnych teoriach stosunków międzynarodowych uwzględniane są różne kategorie teorii psychologicznych, należą Robert Jervis, Alexander George, Herbert C. Kelman. To zagadnienie kontynuowane jest w pracach Philipa Tetlocka, zob. P. Tetlock, *Psychology and international relations theory*, „Annual Review of Political Science” 2001, t. 4, s. 67–92.

¹⁶ O ograniczeniach tego typu analiz wspominają m.in. Hans Morgenthau i Ziemowit J. Pietraś.

¹⁷ Valerie Hudson pisze o obserwowanej od końca lat 90. ubiegłego wieku swoistej rewolucji poznawczej (*cognitive revolution*) w analizie polityki zagranicznej (Foreign Policy Analysis, FPA). Jej zdaniem, poziom jednostki w analizie polityki zagranicznej pozwala na uchwycenie zarówno materialnych, jak i ideacyjnych uwarunkowań wpływających na decydentów. V. Hudson, *Foreign policy analysis: Actor specific theory and the ground of international relations*, „Foreign Policy Analysis” 2005, t. 1, nr 1, s. 1–30. O wpływie stanu zdrowia na decyzje w polityce zagranicznej por. J. Ciechański, *Woodrow Wilson w Wersalu, Franklin Delano Roosevelt w Jalcie: czynnik biologiczny w podejmowaniu decyzji w polityce zagranicznej*, „Stosunki Międzynarodowe” 2004, t. 50, s. 263–278.

¹⁸ M.H. Sprout, *Environmental factors in the study of international politics*, „The Journal of Conflict Resolution” 1957, t. 1 nr 4, s. 309–328.

operacyjnym (sferą operacyjną – rzeczywistością), w którym działa, jednocześnie funkcjonuje w tzw. sferze psychologicznej (percepcji, wyobrażeń, ocen i oczekiwań). Nacisk na indywidualnego decydenta doprowadził do uwzględnienia, na szerszą niż dotąd skalę, czynników psychologicznych i poznawczych jako zmiennych wyjaśniających wybory dokonywane przez decydentów polityki zagranicznej. Ten kierunek w analizie polityki zagranicznej został podjęty przez wielu badaczy, zwłaszcza z kręgu nauki amerykańskiej. Jak wskazywał J. David Singer, przyjęcie różnych od systemu międzynarodowego subpoziomów analizy polityki zagranicznej, także poziomu jednostki, wprowadza potrzebę rozpoznania trudnych do uchwycenia atrybutów, takich jak: percepcja, doświadczenie czy osobowość¹⁹. Jednak zdaniem niektórych autorów, pomimo że „wielu z badaczy [...] podąża tropem wskazówek sformułowanych przez Harolda i Margaret Sprout, to stwierdzić należy, iż proste rozdzielanie sfery psychologii i rzeczywistości (sfery operacyjnej) nie ułatwia poznania naukowego”²⁰.

Znaczenie sfery poznawczej i emocjonalnej w decydowaniu w polityce zagranicznej dostrzegali Robert Jervis²¹, który twierdził, że psychologiczna dyspozycja lidera, granice poznawcze w sytuacji natłoku informacji dostępnych dla decydentów i ich skłonności do wybierania opcji politycznych przyczyniają się do niedoskonałych rezultatów polityki zagranicznej. W swoim studium podjął się wyszczególnienia mechanizmów przyczynowych prowadzących do błędnych spostrzeżeń, warunków, w których błędne spostrzeżenia najczęściej występują, oraz rodzajów jednostek, które są z największym prawdopodobieństwem podatne na błędną percepcję. Analizując w swoich pracach mechanizm powstawania błędnej percepcji, wyjaśniał ją jako efekt koncentracji decydenta głównie na zagrożeniach będących wynikiem anarchiczności środowiska międzynarodowego. Mechanizm błędnej percepcji w równym stopniu mógł być warunkowany wyobrażeniami decydenta o otaczającym go świecie, które są kształtowane przez jego dotychczasowe doświadczenia, także te z najwcześniejszego okresu życia. Jak podkreślał, uwarunkowania poznawcze mogą prowadzić do selektywnego wyboru informacji dotyczących sytuacji międzynarodowej, a w efekcie do błędnych decyzji w polityce zagranicznej. Jego zdaniem, przywódcy popełniają błędy systematyczne w dostrzeganiu potencjału i intencji swoich przeciwników.

Podejście poznawcze (kognitywistyczne) w analizie polityki zagranicznej²² opiera się na założeniu, że osoby zaangażowane w proces decyzyjny w polityce zagranicznej,

¹⁹ J.D. Singer, op. cit., s. 91–92.

²⁰ R. Zięba, *Uwarunkowania polityki zagranicznej państwa*, w: idem (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 18.

²¹ R. Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, Princeton 1976, s. 13 i n.

²² Struktura odwołuje się do układu książki pod redakcją Stefana Guzziniego i Waltera Carlsanese, którzy lokują podejście poznawcze, w tym także kod operacyjny Alexandra George'a, oraz podejście psychologiczne jako narzędzia przydatne dla analizy polityki zagranicznej na poziomie indywidualnego decydenta, S. Guzzini, W. Carlsnaes (red.), *Foreign Policy Analysis*, t. 3, *Current Theoretical Approaches to Foreign Policy Analysis*, Sage, Washington DC 2011.

dokonując konkretnych wyborów, kierują się często w sposób nieświadomiony określonego rodzaju uwarunkowaniami poznawczymi, które mogą być rozpoznane i analizowane przez zastosowanie odpowiednich narzędzi. Można tu mówić o tzw. mapie poznawczej, teorii atrybucji, kodzie operacyjnym, a częściowo o wspomnianej już wyżej teorii poliheurystycznej. Perspektywa kognitywistyczna w badaniach nad polityką zagraniczną koncentruje się na przekonaniach decydenta i procesie, w którym te przekonania są kształtowane: skąd pochodzą?; jakie mają źródło?; w jaki sposób „przekładają” się na dokonywane przez decydentów wybory w procesie podejmowania decyzji, które artykułowane są w zachowaniach i wypowiedziach?²³

Innymi słowy, w ramach nurtu poznawczego podejmowane są wysiłki zmierzające do zbadania i wyjaśnienia subiektywnych przesłanek wpływających na sposób postrzegania rzeczywistości przez decydenta. Można tutaj mówić o swoistym sprzężeniu pomiędzy percepcją, czyli sposobem, w jaki odbierane są zewnętrzne wobec decydenta bodźce, oraz kognicją, czyli procesem, w którym są one identyfikowane i nadawane jest im określone znaczenie²⁴. Proces kognicji angażuje wykształcone przed decydenta filtry, na które składają się jego uprzedzenia, stereotypy i heurystyka (umiejętność łączenia faktów). Każdy człowiek ma zindywidualizowany zestaw filtrów wynikających z jego doświadczeń oraz cech osobowościowych. Jak podkreśla Valerie Hudson, to dzięki filtrom nasz umysł dokonuje selekcji docierających do nas informacji. Umysł ludzki nie jest predysponowany do absorpcji pełnego obrazu rzeczywistości, a poprzez filtry jesteśmy w stanie przyswajać część informacji, które wraz z upływem lat poddawane są coraz większej eliminacji. Wynika to z faktu utrwalenia sposobu postrzegania, ponieważ „przyswajamy to, co spodziewamy się zobaczyć”²⁵, w konsekwencji możemy mówić o błędnej percepcji. W podejściu poznawczym znajdują się również odwołania do emocji i tzw. czynników sytuacyjnych, np. wzmagających poziom stresu, jak presja czasu, które w znacznym stopniu ograniczają racjonalność wyborów decydentów.

Kod operacyjny – geneza i zastosowanie

Jednym z narzędzi badawczych, umiejscawianych w ramach podejścia poznawczego (kognitywistycznego), jest kod operacyjny²⁶, który w ogólnym rozumieniu zakłada, że percepcja i przekonania przywódców oddziałują na podejmowane przez nich decyzje. Koncept ten został wprowadzony do badań nad polityką zagraniczną przez Alexandra George’a. Jego genezy należy jednak szukać we wcześniejszych pracach Nathana

---

²³ J. Rosati, *The Power of human cognition in the study of world politics*, „International Studies Review” 2000, t. 2, nr 3, s. 53.

²⁴ V. Hudson, *Foreign policy analyses, classic and contemporary theory*, Rowman & Littlefield, Lanham–Boulder–New York–Toronto–Plymouth 2014, s. 42–43.

²⁵ *Ibidem*, s. 43.

²⁶ Po raz pierwszy pojęcie „kodu operacyjnego” zostało użyte w publikacji socjologa Roberta K. Mertona. R. Merton, *Bureaucratic Structure and Personality*, Free Press, New York 1940.

Leitesa. Ten autor *The Operational Code of the Politburo*²⁷ oraz *Study of Bolshevism*²⁸ zastosował narzędzie kodu operacyjnego do badań zachowań politycznych jednostek i elit Związku Radzieckiego. Leites dostrzegł i analizował związek pomiędzy przekonaniami o rzeczywistości politycznej decydentów a podejmowanymi przez nich działaniami. Zidentyfikował zbiór przekonań dotyczących fundamentalnych kwestii z zakresu polityki i historii, wskazując na jego wpływ w procesie podejmowania decyzji²⁹. Tym samym przekonania aktorów implikują proces podejmowania decyzji, nierzadko w sposób nieuświadomiony przez samych decydentów. Dodatkowo przekonania wyznaczają treść norm, standardów i wskazówek, które wpływają na wybory polityczne aktorów, tak co do strategii, jak taktyki działań³⁰.

Dla konceptu Leitesa kluczowe jest też założenie, zgodnie z którym przekonania na temat natury polityki mogą podlegać analizie, ponieważ ich treść, bezpośrednio albo pośrednio, jest wyrażana przez politycznych decydentów (jednostki i grupy)³¹. Mogą być one wywnioskowane przez badacza na podstawie „różnego rodzaju danych”, w tym obserwowalnych przejawów zachowań i przebiegu zjawisk, „przy zastosowaniu metod właściwych nauce o polityce”³². Tym samym założenia kodu operacyjnego nie różnią się od wysiłków innych podejść badawczych zmierzających do identyfikacji i wyjaśnienia przekonań, opinii i postaw decydentów politycznych. Leites nie podjął próby hierarchizacji ani nie syntetyzował wielu przekonań, zasad i norm na temat szeroko rozumianej polityki zachowań politycznych, które pozostają w istocie „zawartością” kodu operacyjnego. Za jego istotny wkład w badaniach nad systemem przekonań (kodu operacyjnego) należy jednak uznać próbę ustalenia pewnego porządku i współzależności pomiędzy poszczególnymi elementami kodu³³.

Publikacja Leitesa, pomimo że nie zawierała uniwersalnych twierdzeń, stała się inspiracją dla wielu prac i analiz. Przede wszystkim dla Alexandra George’a, który rozwinął badania nad kodem operacyjnym, wprowadzając do niego modyfikacje twierdzeń swojego poprzednika. George podjął udaną próbę uporządkowania zbioru przekonań, wskazując na jego systemowy charakter i możliwość dokonania swoistej gradacji poszczególnych elementów. Jednak, jak twierdził, punktem wyjścia dla jego badań nad kodem operacyjnym było założenie o istnieniu w środowisku decydenta

²⁷ N. Leites, *The Operational Code of the Politburo*, McGraw-Hill Book, New York 1951.

²⁸ Idem, *The Study of Bolshevism*, Free Press, Glencoe, 1953.

²⁹ Idem, *The Operational Code...*, op. cit., s. 6 i n.

³⁰ A. George, *The operational code: A neglected approach to the study of political leaders and decision making*, „International Studies Quarterly” 1969, t. 13, nr 2, s. 190 i n.

³¹ Leites koncentrował swoją uwagę na grupie złożonej z członków biura Politycznego ZSRR, przy znacznym odwołaniu do ich cech osobowościowych. Tego typu analizy prowadził na podstawie wystąpień publicznych, korespondencji, publikacji W. Lenina i J. Stalina. N. Leites, *The Operational Code...*, op. cit., s. 7–9, 13–14.

³² Ibidem, s. XII.

³³ A. George, *The casual nexus between cognitive beliefs and decision-making behavior. The „operational code” belief system*, w: L.S. Falkowski (red.), *Psychological Models in International Politics*, Westview Press, Boulder 1979, s. 95 i n.

tw. ograniczeń poznawczych w racjonalnym modelu podejmowania decyzji. Jego zdaniem, „Przekonania przywódców politycznych o naturze polityki i konfliktach politycznych, sposób w jaki widzą swój wkład w kształtowanie historycznego rozwoju, a także ich ogład rzeczywistości oraz zamiary co do wyboru strategii działania albo wybranej taktyki – cokolwiek, co mogłoby te przekonania rozpoznać jako kod operacyjny – to zasadniczy czynnik mający wpływ na decyzje podmiotów”³⁴. Według George’a, w odróżnieniu od „czystej” racjonalności, charakterystycznej dla modelu racjonalnego wyboru, w politycznej rzeczywistości proces decyzyjny napotyka ograniczenia racjonalności. Po pierwsze, polityczni decydenci nie mają pełnego dostępu do informacji o bieżącej sytuacji, po drugie, ich wiedza nie daje możliwości przewidzenia konsekwencji dokonanego wyboru albo kierunku działania. Polityczni aktorzy powinni zatem mieć świadomość tych ograniczeń i próbować zaadaptować się do sytuacji, w której istnieją granice racjonalności procesu decyzyjnego. W swoich późniejszych pracach George podkreślał, że proces zmierzający do identyfikacji przekonań stanowiących treść kodu operacyjnego przywódców politycznych zasadniczo sprowadza się do uzyskania odpowiedzi na kolejne pytania: w jaki sposób decydenci w różnych politycznych kulturach i w różnych instytucjonalnych strukturach dokonują kalkulacji?; czym kierują się przy wyborze celu bądź celów działania?; w jaki sposób radzą sobie z niepewnością albo ryzykiem, albo, bardziej ogólnie, jak dostosowują środki do zamierzonych celów?³⁵ Innymi słowy, polityczna kalkulacja celów, środków, ryzyka czy generalnie obranej strategii działania jest tutaj kluczowym problemem wymagającym wyjaśnień.

Komponenty kodu operacyjnego – przekonania filozoficzne i instrumentalne

Fundamentem kodu operacyjnego decydenta politycznego są przekonania filozoficzne, które mogą zostać ustalone poprzez udzielenie odpowiedzi na pięć pytań dotyczących natury polityki. W skład kodu wchodzi również przekonania instrumentalne, których treść może być sprecyzowana analogicznie do przekonań filozoficznych – przez pytania, w tym przypadku o formy i sposoby realizacji przekonań filozoficznych³⁶.

Za kluczowe dla przekonań filozoficznych można uznać pytanie o sposób, w jaki decydent identyfikuje istotę życia politycznego oraz jak postrzega swoich oponentów³⁷. Ta część systemu przekonań dotyczy również sposobu widzenia przez decydenta możliwości lub ograniczeń w realizacji przez jednostkę politycznych wartości i aspiracji, a także w jakim zakresie te perspektywy albo bariery mogą występować. W tej sferze

---

³⁴ Idem, *The Operational Code...*, op. cit., s. 197.

³⁵ A. George, *The causal nexus between...*, op. cit., s. 96–97.

³⁶ J. Ciechański, *Teorie podejmowania decyzji...*, op. cit., s. 31.

³⁷ A. George, *The Operational Code...*, op. cit., s. 201.

decydent może przejawiać dwa typy postaw: optymistyczną bądź pesymistyczną³⁸. Kolejne pytania ilustrują wyobrażenia jednostek o: możliwości przewidywania lub braku predykcji przyszłych zdarzeń, krótko mówiąc, zawiera się w pytaniu, czy istnieje możliwość przewidzenia przyszłości? Jeżeli odpowiedź jest pozytywna, to w jakim stopniu możliwość predykcji występuje?

Kluczowa dla poziomu jednostki w analizie polityki zagranicznej jest również część systemu przekonań, która wiąże się ze sposobem postrzegania roli i znaczenia przywódcy w tzw. rozwoju historycznym. Jak zaznacza George, chodzi tutaj o ustalenie, czy jednostka może kontrolować polityczną rzeczywistość oraz w jaki sposób może ją kształtować zgodnie z pożądanymi przez siebie kierunkami. Odpowiedź na ostatnie z pytań pozwala ustalić przekonanie jednostki o występowaniu tzw. przypadkowych zdarzeń i sytuacji, które potencjalnie mogą wpływać na rzeczywistość. Czy według decydenta tego typu zdarzenia mają charakter jedynie incydentalny i mało znaczący, a główną siłą sprawczą dla kształtowania rzeczywistości politycznej jest jednostka? Czy raczej przypadkowe sytuacje, bez udziału decydenta, mogą „odwrócić bieg historii”?

Zbiór filozoficznych przekonań ujawnia sposób, w jaki decydent postrzega naturę politycznej rzeczywistości, ale to przekonania instrumentalne ilustrują, jaka taktyka znajdzie zastosowanie przy realizacji przekonań filozoficznych. Obejmują one pytanie o najlepszą według decydenta selekcję celów politycznych, to z kolei łączy się z pytaniem o optymalizację działań, także w zakresie dostosowania środków do założonych celów. Dokonywana jest tutaj fragmentacja zadań przy jednoczesnym ustaleniu sposobu działania, dzięki któremu możliwe jest unikanie tzw. przypadkowych zdarzeń. Z poprzednim pytaniem łączy się kolejne: w jaki sposób można obliczyć (kalkulować) ryzyko politycznych działań? Albo czy jest możliwa kontrola ryzyka, tak by mieściło się ono w granicach akceptowalnych dla decydenta? George poświęca kwestii ryzyka dużo miejsca, akcentując istotne różnice w sposobie postrzegania ryzyka i jego granic przez poszczególnych liderów politycznych³⁹. Do przekonań instrumentalnych należy również postrzeganie użyteczności konkretnych sposobów zachowań dla realizacji założonych celów⁴⁰.

Podsumowując pytania zmierzające do ustalenia systemu przekonań, można powiedzieć, że kod operacyjny odwołuje się do przyjętych przed decydenta założeń oraz twierdzeń na temat:

1. Fundamentalnej natury polityki i politycznego konfliktu, a także sposobie postrzegania oponentów (P – 1).
2. Ogólnych szans/możliwości/perspektyw dla osiągnięcia przez jednostkę celów, wyrażających kluczowe dla niego polityczne wartości (P – 2).
3. Stopnia, w jakim polityczne sytuacje mogą być przewidywalne (P – 3).

---

³⁸ Ibidem, s. 202–203.

³⁹ Ibidem, s. 215.

⁴⁰ Ibidem, s. 216.

4. Zakresu, w jakim polityczni przywódcy mogą wpływać na „proces dziejowy w polityce” i w jakim ewentualnie mogą go kontrolować (P – 4).
5. Znaczenia „przypadkowości” potencjalnych zdarzeń, a nawet procesów, które mogą wpływać na rzeczywistość polityczną (P – 5).

Przekonania instrumentalne, wiążące się ze strategią i taktyką, będą obejmować takie kwestie jak:

1. Najlepsze (z punktu widzenia decydenta) podejścia do wyboru celu politycznych działań (I – 1).
2. Sposób, w jaki cele mają być efektywnie osiągnięte (I – 2).
3. Podejście do kalkulacji, kontroli oraz granic akceptacji dla pojawiającego się ryzyka (I – 3).
4. „Wycucie czasu” w podejmowaniu określonych decyzji i działań (I – 4).
5. Użyteczność i rola środków wykorzystywanych do osiągnięcia własnych interesów⁴¹ (I – 5).

Zgodnie z założeniami George’a ludzie wykazują silną tendencję, by dostrzegać to, co na podstawie swoich dotychczasowych przekonań spodziewają się zobaczyć. Tym samym są bardziej wyczuleni na te informacje, które są zgodne z ich wcześniejszymi przekonaniami, aniżeli na te, które są z przekonaniami sprzeczne. Wybiórcza selekcja informacji prowadzi do uporczywości przekonań, a tendencyjność systemu przekonań ma konsekwencje dla polityki zagranicznej, zwłaszcza w sposobie postrzegania przeciwników i zagrożeń, które w efekcie mogą prowadzić do pogrzebania ewentualnych szans zażegnania konfliktu. Przekonania filozoficzne implikują sytuację, w której lider podejmuje działania zmierzające do ochrony treści tych przekonań przed arbitralną zmianą. Przekonania te mogą z upływem czasu stać się częścią kultury politycznej elit, która systematycznie może być transformowana przez nowych liderów.

W swoich późniejszych pracach George stwierdzał, że system przekonań jako taki może podlegać pewnym modyfikacjom wynikającym z osobowości lidera⁴². Przywołując jako przykład dwa różne typy osobowościowe przywódców Związku Radzieckiego: Stalina i Chruszczowa, wskazywał, że idiosynkratyczne zachowania pierwszego z nich wynikały w zasadniczej mierze z jego systemu przekonań, a częściowo z jego cech osobowościowych. Za równie istotne dla modyfikacji kodu operacyjnego uważał tzw. czynniki środowiskowe, spośród których za najbardziej szkodliwy uznał stres. Wymienił cztery główne (negatywne) efekty podejmowania decyzji w warunkach stresu:

1. Osłabienie uwagi i percepcji,
2. Usztywnienie kognicji,
3. Zawężenie perspektyw, także co do możliwych wyborów działania,
4. Obarczanie winą za konflikt jedynie oponentów.

⁴¹ A. George, *The causal nexus between...*, op. cit., s. 99–101.

⁴² A. George, E. Stern, *Harnessing conflict in foreign policy making: From devil's to multiple advocacy*, „Presidential Studies Quarterly” 2002, t. 32, nr 3, s. 487.

Do czynników środowiskowych George zaliczył również strukturę organizacyjną, w której funkcjonuje decydent, a także sposób, w jaki jest ona zarządzana. Z uwagi na czynniki środowiskowe decydent może być zmuszony do stosowania tzw. racjonalności politycznej, tj. uwzględnienia w procesie decyzyjnym zasobów, którymi dysponuje, potrzeb politycznego wsparcia (zarówno wewnątrz organizacji, jak i na zewnątrz), wypracowania kompromisu „wymaganego przez czas i miejsce”⁴³.

Ewolucja i rewizja kodu operacyjnego

Zaproponowane przez George’a narzędzie analityczne kodu operacyjnego uległo zrewidowaniu w pracach takich badaczy jak Ole Holsti⁴⁴, wspomniany już Robert Jervis czy Jack Levy, ci ostatni jednak wysuwali na pierwszy plan w swoich badaniach, obok tendencyjności, zagadnienia konfliktu i zagrożenia.

Ole Holsti, kontynuując badania nad systemem przekonań, implementował do nich trójstopniowy model, który zasadniczo miał być podstawą do ukazania przekonań filozoficznych związanych z pytaniami o naturę politycznego świata oraz źródeł konfliktu. Uzyskał w ten sposób sześć typów kodów operacyjnych przywódców politycznych A, B, C, D, E, F⁴⁵.

Czym charakteryzuje się natura życia politycznego?

Co jest zasadniczym źródłem konfliktu?	Harmonia (konflikty mają charakter czasowy)	Konflikt (konflikty występują nieprzerwanie)
Ludzka natura	A	D
Cechy narodowe	B	E
System międzynarodowy	C	F

Rysunek 1. Typologia kodów operacyjnych przywódców politycznych

Źródło: O. Holsti, *The “operational code” approach approach to the study of political leaders: John Foster Dulles philosophical and instrumental beliefs*, „Canadian Journal of Political Science” 1970, t. 3, nr 1, s. 156–157.

Kolejnym krokiem w formułowaniu przez Holstiego modelu było zestawienie kodów operacyjnych z tzw. czynnikami sytuacyjnymi, tj. osobistymi ambicjami jednostki, dostępem do informacji, poziomem stresu, co pozwoliło na przedstawienie dwóch wniosków. Po pierwsze, przekonania mają tendencję do umacniania się, aż

⁴³ A. George, *On Foreign Policy. Unfinished Business*, Paradigm Publishers, Boulder 2006, s. 63 i n.

⁴⁴ O.R. Holsti, *Cognitive dynamics and images of enemy*, „Journal of International Affairs” 1967, t. 2, 1967, s. 16 i n.; idem, *The “operational code” approach to the study of political leaders: John Foster Dulles philosophical and instrumental beliefs*, „Canadian Journal of Political Science” 1970, t. 3, nr 1, s. 123–157.

⁴⁵ Idem, *The “operational code” approach...*, op. cit., s. 150–155.

do wykształcenia spójnego systemu. Po drugie, w szczególnych warunkach system przekonań może hamować u decydentów „widzenie” alternatywnych wyborów i w ten również sposób wpływać na finalną decyzję.

Idąc tym samym tropem, Stephen Walker uznał, że decydent może mieć więcej niż jeden kod operacyjny, w zależności bowiem od czynników sytuacyjnych system przekonań będzie podlegał modyfikacjom, aż do ukształtowania kodu operacyjnego nowego typu⁴⁶. W swoich badaniach dokonał dalszej rewizji prac George’a oraz twierdzeń Holstiego i ograniczył liczbę potencjalnych typów kodów operacyjnych do czterech. Podstawą ich wyłonienia miały być przekonania filozoficzne: o naturze polityki (oznaczone symbolem P – 1), a także przekonanie instrumentalne dotyczące obranej strategii, koniecznej do realizacji zakładanych celów (symbol I – 1)⁴⁷. W ramach przekonania I – 1 wskazywał możliwość wyboru przez decydenta zachowania: asertywnego albo umiarkowanego. Zestawienie przekonań filozoficznych P – 1 oraz przekonań instrumentalnych I – 1 doprowadziło Walkera do wytypowania czterech typów przywództwa.

Czym charakteryzuje się natura życia politycznego P – 1?

Jakie środki gwarantują osiągnięcie zakładanych celów? (-1)

	Konflikt	Współpraca (+1)	I – 1
Konflikt (-1)	Typ asertywny – Rewizjonistyczny	Typ asertywny – <i>status quo</i>	
Współpraca (+1)	Typ umiarkowany – rewizjonistyczny	Typ umiarkowany – <i>status quo</i>	

Rysunek 2. Typologia przywództwa w polityce zagranicznej

Źródło: S.G. Walker, *The evolution of operational code analysis*, „Political Psychology” 1990, t. 11, nr 2, s. 408.

Na tym etapie Walker za kluczowe do wyznaczenia typu przywództwa uznał jedno z przekonań filozoficznych i jedno przekonanie instrumentalne. Kolejnym krokiem w konstruowaniu typów kodu operacyjnego, już wspólnie z Markiem Schaferem⁴⁸, było uwzględnienie przekonań decydenta o znaczeniu jednostki w rozwoju historycznym, oznaczonego wyżej symbolem P – 4⁴⁹. Następnie, posługując się układem trzech osi, na których oznaczyli potrzeby: władzy, przynależności (afiliacji) oraz osiągnięć,

⁴⁶ S. Walker, *The motivational foundations of political belief systems: A re-analysis of the operational code*, „International Studies Quarterly” 1983, t. 27, nr 2, s. 179 i n.

⁴⁷ S.G. Walker, *The evolution of operational code analysis*, „Political Psychology” 1990, t. 11, nr 2, s. 404–418.

⁴⁸ S.G. Walker, M. Schafer, *Belief systems as causal mechanisms in world politics: An overview of operational code analysis*, w: S.G. Walker, M. Schafer (red.), *Beliefs and Leadership of Operational Code Analysis*, Palgrave, Gordonsville 2006, s. 12 i n.

⁴⁹ Ibidem, s.13.

uzyskali cztery typy kodu operacyjnego: A, B, C, DEF, ustalając dla każdego z nich kolejność preferencji, z podziałem na preferencje jednostki, dotyczące jej własnych oraz cudzych zachowań.

(Potrzeba afiliacji)	Typ A	Typ C	(Przekonanie o sprawczości jednostki, potrzeba osiągnięć)
(Potrzeba kontroli i władzy)	Typ DEF	Typ B	

Rysunek 3. Zrewidowana typologia kodów operacyjnych

Źródło: S.G. Walker, M. Schafer, *Belief systems as causal mechanisms in world politics: An overview of operational code analysis*, w: S.G. Walker, M. Schafer (red.), *Beliefs and Leadership of Operational Code Analysis*, Palgrave, Gordonsville 2006, s. 12–16.

Na przykład wyodrębniony typ A charakteryzuje się przekonaniami o czasowym konflikcie, którego źródłem jest brak zrozumienia we wzajemnych relacjach. Tym samym tzw. spirala konfliktu opiera się na błędnej percepcji oraz impulsywnych reakcjach. Jednocześnie typ A przejawia wysoką potrzebę afiliacji i przynależności, unikając eskalacji konfliktogennych sytuacji. To w sumie prowadzi do ustalenia kolejności preferencji, w której na pierwszym miejscu wymienione jest dążenie do przyjęcia porozumienia (głównie poprzez negocjacje), a preferencje takie, jak: dominacja i propozycje zmiany, zajmują dwa ostatnie miejsca w sekwencji. Natomiast dla typu DEF konflikt ma charakter stały, wynikający z natury ludzkiej, ale również z uwarunkowań systemowych – międzynarodowej anarchii. Charakterystyczne jest dla tego typu przekonanie o niewielkich możliwościach przewidzenia przyszłości, podobnie jak o ograniczonym wpływie przywódcy w kształtowaniu historycznego rozwoju. Ewentualny optymizm wobec obranych celów jest silnie skorelowany z jakością przywództwa politycznego, w tym dążenia do zachowania władzy i kontroli. Mamy tu zatem do czynienia z tendencją do elastycznego wyznaczania celów, stosownie do posiadanej przez decydenta władzy. Także kolejność preferencji została przedstawiona: na pierwszy miejscu znajduje się potrzeba dominacji, na drugim dążenie do przyjęcia porozumienia. Zdaniem autorów, przy zastosowaniu reguł właściwych dla teorii gier możliwe jest wskazanie zachowań przywódców każdorazowo przy wybraniu przez nich strategii zakładającej współpracę albo konflikt⁵⁰.

Warto w tym miejscu przywołać metody, które mogą mieć zastosowanie do identyfikacji przekonania kodu operacyjnego przywódców politycznych. Obaj prekursorzy tego narzędzia: Leites i George, postulowali, by ustalać składający się na niego system przekonania metodami stosowanymi w naukach politycznych. Na pierwszy plan wysuwa się tutaj analiza treści obejmująca „zawartość” wystąpień publicznych, publikacji, oficjalnej oraz prywatnej korespondencji decydentów. Metodą poznania przekonania znaczną uwagę poświęcił Stephen G. Walker. Wskazywał, że zastosowanie tej kategorii

⁵⁰ Ibidem, s. 14 i n.

wymaga znajomości „materii trudnej do zbadania, ale nie niemożliwej”⁵¹. Do listy metod można dodać upowszechniony przez Walkera program komputerowy VICS (the Verbs in Context System)⁵², służący analizie treści na podstawie czasowników pojawiających się w wystąpieniach przywódców. Czasowniki są kodowane za pomocą słownika, a następnie dzięki wskaźnikom wyznaczane są preferencje polityczne i strategiczne według dziesięciu pytań dotyczących przekonań filozoficznych i instrumentalnych, które kilka dekad wcześniej zostały opracowane przez George’a. Innym przykładem komputerowego programu wykorzystującego analizę zawartości jest Profiler Plus⁵³.

Zastosowanie kodu operacyjnego w analizie polityki zagranicznej – przykład Tony’ego Blaira

Celem tej części jest próba ukazania zastosowania narzędzia kodu operacyjnego w badaniu praktyki politycznej. Wybór systemu przekonań premiera Wielkiej Brytanii Tony’ego Blaira, zwłaszcza w kontekście jego decyzji o prowadzeniu wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi wojny w Iraku, wydaje się uzasadniony, gdyż może stanowić ilustrację znaczenia subiektywnych uwarunkowań w procesie decyzyjnym polityki zagranicznej. W tym przypadku interwencja rozpoczęta 20 marca 2003 r., w ramach sił sprzymierzonych, bywa określana w brytyjskiej literaturze mianem „wojny Tony’ego Blaira” (*Tony Blair’s War*)⁵⁴, co wskazuje na znaczenie jednostkowej decyzji o zbrojnym zaangażowaniu Wielkiej Brytanii, rozstrzygnięciu zdeterminowanym emocjonalnymi i poznawczymi uwarunkowaniami Blaira.

Punktem wyjścia dla sformułowania kodu operacyjnego premiera Wielkiej Brytanii jest założenie, zgodnie z którym, najprościej ujmując, „ludzie mówią to, co myślą”⁵⁵. Poprzez zastosowanie modelu implementowanego do badań nad kodem operacyjnym przez Walkera analizie zostały poddane wystąpienia publiczne Blaira. Użycie tego narzędzia prowadzi do rozpoznania przekonań o politycznej rzeczywistości (filozoficznych) oraz tych dotyczących sposobu działań (przekonania instrumentalne). Głównym zamierzeniem jest ustalenie, w jakim stopniu w kodzie operacyjnym mogą zachodzić zmiany, także ze względu na źródło pozyskiwanych danych.

Autorka na podstawie systemu ProfilerPlus⁵⁶ dokonała analizy wystąpień premiera Wielkiej Brytanii przedstawianych przez niego w środkach masowego przekazu

⁵¹ S.G. Walker, *The evolution of operational...*, op. cit., s. 407.

⁵² S.G. Walker, M. Schafer, M. Young, *Systematic procedures for operational code analysis: Measuring and modeling Jimmy Carter’s operational code*, „International Studies Quarterly” 1998, t. 42, nr 1, s. 175–189.

⁵³ <https://profilerplus.org/default.aspx> (data dostępu: 12.10.2016).

⁵⁴ P. Lee, *Blair’s Just War*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2013, s. 47.

⁵⁵ S.B. Dyson, *New Labour, leadership, and foreign policy-making after 1997*, w: O. Daddow, J. Gaskarth (red.), *British Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2011, s. 69.

⁵⁶ Badania prowadzone z zastosowaniem Programu ProfilerPlus zostały przeprowadzone od sierpnia 2016 do lutego 2017 r. Impulsem do podjęcia tej problematyki był udział w seminarium Profesora Neila MacFarlane’a, w tym wskazówki dotyczące metodologii badań nad przywództwem w polityce zagranicznej.

oraz korespondencji oficjalnej, w okresie bezpośrednio poprzedzającym interwencję zbrojną w Iraku od połowy 2002 r., w trakcie sprawowania funkcji premiera, a także po formalnym złożeniu przez Blaira urzędu 27 czerwca 2007 r. Ostatnie z wystąpień uwzględnione w badaniach ukazało się 6 lipca 2016 r., tuż po zakończeniu prac komisji rządowej pod przewodnictwem Johna Chilcota. Komisja została powołana w 2009 r. przez Gordona Browna w celu przeprowadzenia dochodzenia w sprawie interwencji brytyjskiej w Iraku (dalej jako Raport Chilcota)⁵⁷.

Wytypowane wystąpienia z lat 2002–2007 poddano analizie w ramach wspomnianego programu, a uzyskane wyniki pozwoliły na sformułowanie systemu przekonania składającego się na kod operacyjny Blaira⁵⁸. Wykazały one silne przekonanie o możliwości indywidualnego wpływu na rozwój wydarzeń w polityce zagranicznej, zarówno na etapie planowania i inicjowania działań, jak i w momencie, gdy dochodzi do ich wystąpienia. To oczywiście łączy się ze znaczną pewnością siebie, formułowaniem autorytarnych sądów, a jednocześnie poczuciem odpowiedzialności za grupę (naród, państwo). Równie mocna (blisko maksymalnego poziomu) okazała się potrzeba sprawowania kontroli i władzy, w tym przypadku program wykazał skłonność do werbalizowania zagrożeń, a nawet podejmowania działań z użyciem siły militarnej. Warto zwrócić uwagę na zorientowanie podmiotu na realizację zadań, tutaj program wygenerował wyniki, które wskazują na umiarkowany nacisk na interakcje z innymi podczas rozwiązywania problemów, a wielokrotnie użyte słowa: osiągnięcia, plan, pozycja, propozycja, zalecenie i taktyka mają wykazywać wysoki stopień zaangażowania premiera⁵⁹.

Kolejnym krokiem było porównanie uzyskanych wyników z wydaje się, że najbardziej wyczerpującym studium kodu operacyjnego Blaira autorstwa Stephena B. Dysona⁶⁰. Dzięki zastosowaniu wspomnianych wyżej programów VICS oraz ProfilerPlus Dyson analizował wystąpienia Blaira w Izbie Gmin w latach 1997–2007 i w ten sposób uzyskał dane niezbędne do skonstruowania systemu przekonania ówczesnego premiera Wielkiej Brytanii. Według niego Tony Blair w okresie sprawowania urzędu premiera wykazywał daleko idące przekonanie o sprawczości jednostki, w tym możliwości indywidualnego wpływu na bieg historii. W zbiorze przekonania filozoficznych na uwagę zasługuje poziom braku zaufania w stosunku do politycznych oponentów, który zgodnie z wynikami badań uplasował się na średniej (przeciętnej) wysokości. Natomiast analogicznie do tych wyników wykazana została bardzo wysoka potrzeba władzy i kontroli. Według przyjętych ustaleń Blair przejawiał również niski

⁵⁷ *The Report of the Iraq Inquiry Executive Summary, Report of a Committee of Privy Counsellors*, London 2016.

⁵⁸ ProfilerPlus Analysis Results, Profiler Version: 7.1.5, <https://profilerplus.org/user/helpoutput.aspx> (data dostępu: 11.12.2016).

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Stephen B. Dyson poprzez zastosowanie programów określił kod operacyjny Blaira w różnych okresach sprawowania urzędu, koncentrując uwagę na interwencjach w Kosowie i Iraku. S.B. Dyson, *Personality and foreign policy: Tony Blair's Iraq decisions*, „Foreign Policy Analysis” 2006, t. 2, s. 304–306.

poziom tzw. złożoności konceptualnej, czyli zdolności rozumienia komponentów środowiskowych: idei, aktorów i sytuacji.

Zestawienie własnych wyników z danymi wygenerowanymi przez Dysona pozwoliło na wykazanie niewielkich różnic w kodzie operacyjnym Blaira. Wydaje się, że w wypowiedziach poza parlamentem przejawiał większą skłonność do akcentowania własnej roli w rozwiązywaniu spraw w polityce zagranicznej. To różnicuje nieco wyniki „pewności siebie”, które w badaniach Dysona znalazły się na poziomie średniej, natomiast z wypowiedzi poza Izbą Gmin uzyskano wynik plasujący się na poziomie ponad przeciętną. Oba badania wskazały na silne przekonanie o tzw. sprawczości jednostki, a także niską złożoność konceptualną.

W dalszej części badań uzyskane wyniki zestawiono z przekonaniem składającym się na kod operacyjny byłego premiera po rezygnacji w 2007 r. Tutaj program PlofirerPlus znalazł zastosowanie w analizie przemówień i wystąpień Blaira, w których odnosił się do udziału Wielkiej Brytanii w interwencji zbrojnej w Iraku oraz swojej w tym roli⁶¹. Szczególną uwagę poświęcono wystąpieniu z 6 lipca 2016 r., w którym były premier przedstawiał udział swój oraz innych członków jego gabinetu w podjęciu decyzji o interwencji. W wysokim stopniu odpowiadają one wynikom uzyskanym w poprzednio przywołanych badaniach. Porównanie wyników pozwoliło stwierdzić, że opracowany na podstawie zróżnicowanych źródeł system przekonań filozoficznych i instrumentalnych wykazuje zasadniczą spójność. Uwzględniając zakres czasowy od 2002 do 2016 r., analiza potwierdza, że kod operacyjny Blaira, choć podlegał nieznacznym modyfikacjom, wykazuje dużą tendencję konsolidacji. Nawet kilka lat po zakończeniu sprawowania urzędu dominuje w nim przekonanie o znaczącej roli jednostki w podejmowaniu działań w sferze polityki zagranicznej.

Tym samym, zestawiając uzyskane wyniki prac⁶², można wskazać, że dominującym powodem zaangażowania Blaira w wojnę przeciwko Irakowi były jego przekonania filozoficzne: wiara w możliwości kontrolowania zdarzeń oraz znaczna potrzeba sprawowania kontroli i władzy. Dodatkowo motywem dla podjęcia tego rodzaju decyzji była jego „moralna perspektywa” w polityce międzynarodowej. „W porównaniu z innymi liderami Blair uważał, że środowisko międzynarodowe jest podatne na wpływy”⁶³, co było przekonaniem podzielanym w tym samym czasie przez George’a W. Busha, a „Wielka Brytania jest wpływowym aktorem w systemie międzynarodowym”. Blair postrzegał również świat międzynarodowej polityki w kategoriach absolutnych, kategoryzował ludzi wedle kryterium „dobry” kontra „zły” i przejawiał silną chęć

---

⁶¹ Znacząca część wystąpień publikowana jest na oficjalnej stronie internetowej byłego premiera <http://www.tonyblairoffice.org/news/entr=/P590/> (data dostępu: 11.12.2016).

⁶² J. Kaarbo, *Prime Minister leadership styles in foreign policy decision-making: A framework for research*, „Political Psychology” 1997, t. 18, s. 557.

⁶³ M. Schafer, S. Walker, *Democratic leaders and the democratic peace: The operational codes of Tony Blair and Bill Clinton*, „International Studies Quarterly” 2006, t. 50, s. 572.

kontrolowania⁶⁴. To właśnie przekonania Blaira o znaczącej roli jednostki w rozwoju historycznym (P – 4), a także silna potrzeba sprawowania kontroli i władzy, przy przeświadczeniu o naznaczonej konfliktem naturze życia politycznego (P – 1) oraz preferencji do podejmowania aktywnej polityki, stanowią komponenty jego kodu operacyjnego.

Uzyskane wyniki pozwalające na ustalenie kodu operacyjnego znajdują potwierdzenie w zachowaniu byłego premiera, zwłaszcza ujawnionej w Raporcie Chilcota korespondencji kierowanej do prezydenta Stanów Zjednoczonych. W liście z lipca 2002 r.⁶⁵, a zatem na kilka miesięcy przed rezolucją Rady Bezpieczeństwa 1441, jak również przed wyrażeniem zgody na podjęcie interwencji przez brytyjski parlament, Blair jasno przedstawił swoje stanowisko pełnego zaangażowania w wojnę z Irakiem. Rozpoczynając list od słów „Będę z Tobą, cokolwiek się stanie..”, akcentuje przekonanie o znaczącej roli przywódców w podejmowaniu decyzji w polityce zagranicznej. W dalszej części listu, pisząc „Termin uderzenia mógłby przypaść na styczeń/luty przyszłego roku. Kluczowe jest jednak nie kiedy, ale jak”, zdaje się ostatecznie potwierdzać arbitralność decyzji o interwencji zbrojnej, bez konieczności uzyskania legitymizacji od organów ONZ, krajowego parlamentu, a nawet własnego rządu. Można zatem stwierdzić, że treść korespondencji, a przede wszystkim decyzje Blaira dotyczące interwencji w Iraku odpowiadają jego przekonaniom, stanowiącym komponenty kodu operacyjnego. Więcej, kod operacyjny jednostki, ustalony w ramach studium przypadku, wykazał tendencję do umacniania się, co mogło hamować podjęcie alternatywnego wyboru i w konsekwencji wpłynąć na ostateczną decyzję.

Zakończenie

Podjęcie konceptu jednostki w analizie polityki zagranicznej wydaje się zadaniem trudnym, zwłaszcza w obliczu podnoszonego przez niektórych z autorów braku walorów eksplanacyjnych czy poznawczych tego podejścia. Stąd na gruncie polskiej nauki o stosunkach międzynarodowych pojawiają się propozycje, by poziom jednostki zastąpić poziomem decyzji⁶⁶, w którym racjonalny aktor „określa cele i środki działania, stosownie do przyjętego modelu decyzyjnego”. Jednocześnie zachowania przywódców w polityce zagranicznej, jak również czynników warunkujących te zachowania, stają się coraz częściej przedmiotem analiz⁶⁷. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać w pojawieniu się nowych narzędzi pozwalających na coraz szerszą skalę

⁶⁴ S.B. Dyson, *Personality and foreign policy...*, op. cit., s. 293.

⁶⁵ Tekst listu <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/243761/2002-07-28-note-blair-to-bush-note-on-iraq.pdf> (data dostępu: 9.12.2016).

⁶⁶ W. Kostecki, *Poziomy analizy polityki zagranicznej*, w: E. Haliżak, M. Pietraś (red.), *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych*, Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013, s. 122 i n.

⁶⁷ Przykładem może być monografia autorstwa Jerzego Ciechańskiego pt. *Czynnik biologiczny w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016.

sprawdzać weryfikowalność twierdzeń na temat materii – niezwykle trudnej do zbadania – umysłu człowieka. Impulsem do rozwoju badań nad siłą sprawczą jednostki w polityce zagranicznej może być, zgodnie z postulatem Singera, próba połączenia analiz na dwóch poziomach: państwa i jednostki, co dało podstawy do rozwoju teorii poliheurystycznej w analizie polityki zagranicznej. Zestawienie poziomów wymaga uprzednich analiz prowadzonych odpowiednio na poziomie państwa – procesu decyzyjnego oraz mikropoziomie – jednostki. W tym ostatnim przypadku dla wyjaśnienia podjętych decyzji, a zwłaszcza motywów, którymi kieruje się decydent, oraz warunkowań determinujących jego decyzje w polityce zagranicznej użyteczne może być zastosowanie zmodyfikowanego i wydaje się, że coraz bardziej udoskonalonego narzędzia kodu operacyjnego.

The Power of Conviction – The Application of Operational Code in Foreign Policy Analysis

The article addresses the issue of operational code in foreign policy studies, from the point of view of an individual decision-maker. It presents the conceptualisation of operational code as an instrument of foreign policy analysis, its evolution and application in studies of the decision-making process. By identifying the convictions that constitute the operation code of political leaders, including through the implementation of computer software, we could explain the choices and decisions that individuals take in the process of decision-making in foreign policy. The article includes a case study in which operation code has been used as an instrument to establish the system of convictions of UK Prime Minister Tony Blair, which determined his decisions taken with regard to the Iraq War in 2003.

Keywords: foreign policy analysis, individual, Alexander George, operational code, Tony Blair, Iraq War.